

Studia Biblica Slovaca

Ročník 9

2017

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IX (2017), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KEUSKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák
Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Štefan Macko, Zuzana Očkajáková, Cathal Ó Manacháim, Helena Panczová, Július Pavelčík, Daniel Škoviera a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014
Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca
Printed in Slovakia, 12/2017.
Vychádza dvakrát do roka.
Cena: 6 €

ISSN 1338-0141
EV 3744/09

POZNÁMKY

Vplyv latinského *misericors* na novozákonnú prekladovú voľbu „milosrdný“

Blažej Štrba

Nikoho nevyruší, že v kresťanskom Novom zákone sa vyskytuje prídavné meno „milosrdný“. Jeho použitie je takmer rovnaké vo väčšine slovenských a českých prekladov. Ak sa pozrieme na spomínané príklady bližšie, možno pozorovať zaujímavý fenomén. Týmto prídavným menom sa prekladá viacero gréckych slov. Pozorovaná prekladová moderná voľba sa nám javí ovplyvnená, i keď nepriamo, tradíciou textu Vulgáty Nového zákona. Pokiaľ sa však vychádza z gréckeho textu, bolo by potrebné významové sprecizovanie všetkých tých moderných prekladov, ktoré vychádzajú z pôvodného gréckeho textu. To je možné docieľiť priamočiarejším prekladom z gréčtiny, bez prílišného ovplyvňovania latinskou tradíciou. V tejto výskumnej poznámke popíšeme stav prekladu vo veci spomenutého adjektíva a navrhujeme pracovné riešenie, ktoré zohľadní nielen teologickú tradíciu doloženú v Septuaginte, ale i obsahovú stránku predmetných veršov v Novom zákone.

Sedem výskytov *misericors* v Novom zákone

Latinský text Vg Nového zákona používa sedemkrát adjektívum *misericors*. Nemožno obísť bez diskusie fakt, že slovom *misericors* Vg preložila v siedmich prípadoch štyri rôzne a všetky veľmi dôležité grécke slová. Nepochybne, že variabilita gréckej kresťanskej biblickej tradície tým utrpela.

Latinská tradícia totiž nivelizovala štyri rôzne slová do jedného, ktoré sa i dnes dôsledne prekladá jedným slovom – „milosrdný“. Štyri slová

- (1.) ἐλεήμων (Mt 5,7 a Hebr 2,17),
- (2.) οἰκτίρων (Lk 6,36.36; [porov. *miserator* v Jak 5,11]),
- (3.) εὐσπλαγχνος (Ef 4,32 a 1Pt 3,8) a
- (4.) πολύσπλαγχνος (Jak 5,11)

možno zatriediť do troch skupín, keďže posledné dve (3.) εὐσπλαγχνος a (4.) πολύσπλαγχνος majú rovnaký koreň. Návrhy prekladov pre každú lexému začneme od posledných dvoch. V nich sa význam síce trochu líši, ale možno ho určiť pomerne spoľahlivo. Ide o *tri* prípady, v ktorých Vg previedla prídavným menom *misericos* dve grécke prídavné mená s rovnakým základom *σπλαγχνός (Ef 4,32; 1Pt 3,8 a Jak 5,11). V prvých dvoch by preklad „súcitný“, v zmysle človek s dobrým srdcom¹, a teda aj „dobrosrdečný“, resp. „dobrosúcitný“², pre grécke εὐσπλαγχνος mohol byť vhodný. Keďže predpona εὐ- nie je zanedbateľná, voľba „dobrosrdečný“³ by mohla byť adekvátne. Na

¹ PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 568.

² Dva výrazy v Ef 4,32 – výraz bezprostredne predchádzajúci „navzájom láskavi“ εἰς ἀλλήλους χρηστοί a bezprostredne nasledujúci po „navzájom si odpúšťajte“ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς – apelujú na vzájomný pozitívne orientovaný vzťah vyjadrený prídavným menom εὐσπλαγχνοί medzi nimi. S navrhovaným netypickým prekladom tohto adjektíva „dobrosúcitní“ (a nie iba „súcitní“) sa zdôrazní, že žiadne kresťanské súcitenie by nemalo viesť k podporovaniu či podnecovaniu poškodeného k odvetе za utrpenú škodu či zlo; totiž, v takom prípade by sme to mohli nazvať ako „zlosúcitný“ prejav empatie. Ako príklad môže poslúžiť príbeh v 2Sam 16,1-14. Kráľ Dávid uniká z Jeruzalema pred synom Absolónom. Proti nemu išiel Semei zo Šaulovho rodu a preklínal a hádzal kamene po Dávidovi. Nato Abisai, kráľov verný sluha, vyjadril súcit s kráľom: „Čo má tento zdochnutý pes preklínať môjho kráľovského pána?“ a navrhol svoj čínorodý postoj: „Pôjdem a zrazím mu hlavu!“ (v. 9). Takýto súcit (zaiste prameniáci z vernosti kráľovi) možno nazvať „zlosúcitný“, nie v zmysle súcitenia, ale neadekvátnej negatívnej reakcie. Napokon, ani Dávid s ním nesúhlasí (v. 10). Navyše celá argumentácia v Ef 4,25-32 stojí na sústavnom kontraste negatívneho proti pozitívnemu (lož proti pravde, v. 25; zlodej proti dobročineniu, v. 28; zlé reči proti dobrým, v. 29; odstránenie všetkého zlého vo v. 31 v kontraste s vnútorným dobrotivým odpúšťajúcim postojom vo v. 32), čo podporuje porozumenie záverečných slov vo v. 32 vynikajúcimi charakteristikami – „dobrotiví“ χρηστοί, „dobrosrdeční, jemnocitní, nežní“ εὐσπλαγχνοί, „odpúšťajte si navzájom“ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς. Nimi Pavol skvele uzavrel argumentáciu. Rovnaká charakteristika εὐσπλαγχνοί ako v Ef 4,32 s významom „dobrosrdeční, nežní, resp. jemnocitní“ je i v prípade 1Pt 3,8. Nasledujúci v. 9 totiž varuje pred odplácaním sa zlým za zlé.

³ CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique*, 1039: „qui a bon cœur, pitoyable“. TICHÝ, *Slovník*, 73, uvádza „milosrdný, shovívavý, slitovný“ a PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 568, uvádza (pre koiné) „s nežným srdcom, súcitný, milosrdný, útrpný“.

druhej strane nespisovné „dobrosúcitný“ by zachovalo aj základ podstatný tak pre grécky, ako aj pre slovenský text – „súcitný“. Tým by sa dosiahla aj formálna ekvivalencia⁴ pre dva výskyty tohto vybraného špecifického slova, ale nespisovne⁵. Keďže v našom súčasnom použití má slovo „srdce“ aj prenesený význam (sídlo citov a vnútorného prežívania), vyjadruje citový život a záujem⁶, podobne ako grécky pl. *σπλάγχνα* znamená v prenesenom význame „srdce“, „súcit“⁷, slovenský výraz „dobrosrdčný“ pre *εὐσπλαγχνος* by tak zachoval obsahovú ekvivalenciu. Pokiaľ ide o posledný prípad (z troch so základom **σπλαγχνός*) *πολύσπλαγχνος*, preklad „veľmi súcitný“⁸ by zachoval rovnaký lexikálny základ v slovenčine, resp. v češtine, tak ako v gréčtine. Keďže LXX pozná prídavné meno *πολυέλεος*⁹, ktoré sa najčastejšie prekladá ako „veľmi milosrdný“¹⁰, tak využiť tento preklad pre *πολύσπλαγχνος* by bolo máťuce. Avšak aj v tomto prípade by sa eventuálne mohol využiť výraz „veľmi srdečný“, v ktorom príslovka „veľmi“ by sa vzťahovala skôr na kvantitu ako na kvalitu – už tak či onak pozitívnu – vyjadrenú slovom srdečný. Ako ukázal Pavelčík, opierajúc sa o predchádzajúce štúdie, až neskoršie židovské spisy prostredníctvom neseptuagintálneho využitia koreňa *σπλάγχν-* prebrali využitie a význam hebrejského *רַחֲמִים* a vytvorili podklad pre ranokresťanské využitie derivátov koreňa *σπλάγχν-*. Pozoruhodný je fakt, že toto teologicky dôležité slovo sa v ranokresťanskom použití koreňa *σπλάγχν-* nevyužíva už viac v obetnej terminológii. Označuje sa ním ľudské vnútro ako sídlo citov, resp.

⁴ K problematike techniky prekladu viac v PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (2), 58-73.

⁵ Iné slová s tým istým gréckym základom *σπλαγχνός* – *θρασύσπλαγχνος* „au cœur hardi“ (CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique*, 1039.), „bold-hearted“ (LSJ, 805.), „smelého srdca“ (PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 621.), „odvážny“ či *κακόσπλαγχνος* „faint-hearted“ (LSJ, 863.), „poklesnutý na duchu, malomyseľný“ (PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 661.) – upozorňujú okrem iného aj na obťažnosť prekladu predmetného slova *εὐσπλαγχνος*.

⁶ POTOV. KAČALA – PISARČÍKOVÁ – POVAŽAJ, *Krátky slovník slovenského jazyka*, 698-699.

⁷ TICHÝ, *Slovník*, 157, uvádza pre prenesený význam „srdce; milosrdenství, soucit, láska; náklonnost“ a PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 1120, „2. (básn. aj sg.) a. krv, pokrvstvo, rodné dieta/syn, b. (sídlo citov) srdce, *σπλάγχνα* *ἔχειν* mať srdce, byť súcitný, c. láska, náklonnosť, d. myseľ, duch“.

⁸ PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 1022; PAVELČÍK, *Veľmi súcitný a ľútostivý*, 65-87.

⁹ LXX ním prekladá 8 × hebrejské *רַחֲמִים* (Ex 34,6; Nm 14,18; Joel 2,13; Jon 4,2; Ž 86[85],5.15; 103[102],8; Neh 9,17) a 1 × *רַחֲמֵי־לֵב* (Ž 145[144],8).

¹⁰ PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 1018.

citových hnutí, pričom pojem je (väčšinou) spätý s následným činom¹¹. Pojem zahŕňa teda vnútornú percepciu, ktorá podnieti také citové hnutie, ktorého výsledkom je skutok prospešný pre toho, ktorý vyvolal percepciu u konateľa¹². Preklad „milosrdný“ by pre koreň *σπλάγχ-* síce vhodne pokryl činnú dobrú stránku reakcie, avšak nejaví sa nám primeraný, lebo nevyjadruje zreteľne podstatnú črtu pojmu, ktorou je súcít.

V *dvoch* prípadoch preložila Vg aj iné grécke prídavné meno *ἐλεήμων* opäť slovom *misericors* „milosrdný“ (Mt 5,7; Hebr 2,17). Treba najprv pripomenúť, že prídavné meno *ἐλεήμων* nevyjadruje v prvom rade rozmer odpúšťania hriechov, ako to potvrdzuje i Matúšovo evanjelium¹³. V Hebr 2,17 má ono predikatívnu úlohu v účelovej vete „aby sa stal *ἐλεήμων*“¹⁴ a bezprostredný kontext (hlavná veta) o Ježišom vtelení dosvedčuje, že ide o nesmierny dar zo strany Boha. Až ďalšia veta hovorí o veľkňazskej úlohe s dôrazom na odpúšťanie hriechov¹⁵. Preto v obidvoch prípadoch považujeme za adekvátnejší preklad „milostivý“, v zmysle zmilovať sa a prejavíť nejaké dobrodenie¹⁶, a to iba z rozhodnutia darcu¹⁷. Druhý dôvod v prospech voľby „milostivý“ je fakt, že LXX volí toto prídavné meno *ἐλεήμων*¹⁸ pri preklade 13

¹¹ PAVELČÍK, Veľmi súcitný a ľútostivý, 71-75.

¹² PAVELČÍK, Veľmi súcitný a ľútostivý, 76, rozlišuje, či ide o Ježišov súcít (Mt 9,36; 14,14; 15,32; 20,34; Mk 1,41; 6,34; 8,2; 9,22; Lk 7,13), alebo o súcít, ktorý sa stáva príkladom čínorodého prístupu v podobenstvách (Mt 18,27; Lk 10,33; 15,22). Pokiaľ ide o Ježiša, nazýva ho mesiášsky.

¹³ Keď Ježiš chce hovoriť o vzájomnom odpúšťaní (hriechov), tak používa sloveso *ἀφίημι* (napr. Mt 6,12.12.14.14.15.15; 9,5.6; 12,31.31.32; 18,21.27.32.35; Mk 2,5.7.9; 3,28; 4,12; 11,25.25; Lk 5,20.21.23.24; 7,47.47.48.49; 11,4.4; 12,10.10; 17,3.4; 23,34; Jn 20,23.23).

¹⁴ CASALINI, *Agli Ebrei*, 111.

¹⁵ Súvetie vyjadruje nesmiernu solidaritu veľkňaza, ktorá sa prejavuje v jeho súcíte s ľudskými slabosťami (porov. 4,15), a tak len potvrdzuje, že Boh, ktorý sa vtelením *ponížil* na úroveň bratov (2,17), je „milostivý“ – zo svojho rozhodnutia a nezaslúžene zo strany ľudí, a tak sa stal pre nich nesmiernym darom. K problematike súcitého veľkňaza porov. BROŽ, *List Židům*, 56, 79-80.

¹⁶ Porov. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique*, 336: „qui a pitié, pitoyable“; LSJ, 531: „pitiful, merciful“; TICHÝ, *Slovník*, 55: „milosrdný, soucítňý“; PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 433: „súcitňý, milosrdňý, útrpný, ľútostivý“.

¹⁷ Činnosť predpokladá nerovnosť medzi darcom a obdarovaným a nemožnosť obdarovaného ovplyvniť darcu.

¹⁸ Ex 22,26; 34,6; Joel 2,13; Jon 4,2; Ž 86(85),15; 103(102),8; 111(110),4; 112(111),4; 116(114),5; 145(144),8(?); Neh 9,17.31; 2Krn 30,9.

výskytov prídavného mena חַנּוּן „milostivý“¹⁹. Treba hneď dodať, že 11-krát je to v prípade slovného páru חַנּוּן וְרַחוּם, ktorý LXX prekladá v 10 prípadoch rovnako: חַנּוּן ako ἐλεήμων a וְרַחוּם ako οἰκτίρων²⁰. Z ostatných 14 výskytov samotného ἐλεήμων v LXX iba 5 má predlohu v masoretskom texte: dvakrát חַנּוּן s významom „vernosť, milosrdenstvo“ v Prís 11,17 a 20,6 a raz חַנּוּן „bieda“ v 28,22 (*HALOT* I, 336, 338) a po jednom raze v 19,11 חַנּוּן „rozumnosť“ (*HALOT* III, 1329) a v Jer 3,12 חַנּוּן „milosrdný, verný“ (*HALOT* I, 337)²¹. Pre vec prekladu do slovenčiny je pozoruhodné, že Vg z vyššie spomenutých trinástich výskytov hebr. adjektíva חַנּוּן (v páre s adjektívom וְרַחוּם) preloženého gr. ἐλεήμων, prekladá jedenásť z nich slovom *clemens*²², s významom „mierny, milostivý, zhovievavý“²³.

Jedinečné adjektívum οἰκτίρων, ktoré sa v Ježišovom dobre známom výroku v Lk 3,36 vyskytuje *dvakrát*, preložila Vg dôsledne dvakrát – opäť slovom „milosrdný“²⁴. Pre to isté prídavné meno οἰκτίρων v Jak 5,11 však použila podstatné meno *miserator* s významom „ten, čo sa zľutúva“, resp. súcitný človek²⁵. Pochopiteľne, že bezprostredne blízke slovo πολύσπλαγχνος, ktoré Vg preložila *misericors*, zabránilo, aby latinský preklad v takom dôležitom a hutnom výroku Jak 5,11 zopakoval nemotorne to isté *misericors*²⁶. Teda aj samotná voľba Vg *miserator* dovoľuje uvažovať o možnosti prekladu οἰκτίρων prídavným menom „ľútostivý“, a nie milosrdný, a to aj v prípade Lk 6,36. Voľba prekladu „ľútostivý“ sa neodlišuje veľmi od synonyma „súcitný“²⁷, ale reflektuje viac subjektívne prežívanie samotného súcíiaceho, na rozdiel od

¹⁹ ŠTRBA, Ľútostivý a milostivý Boh, 41, 53.

²⁰ Výmena poradia medzi hebrejským a gréckym textom v Ž 145(144),8 reflektuje pravdepodobne inú hebrejskú predlohu alebo úmyselnú zámenu LXX.

²¹ Tob 6,18; 7,12; 2Mak 1,24; 8,29; 11,9; 13,12; Prís 11,17; 19,11; 20,6; 28,22; Sir 2,11 [-]; 48,20 [חַנּוּן]; 50,19 [חַנּוּן]; Jer 3,1.

²² Ex 34,6; Jon 4,2; Ž 86(85),15; 103(102),8; 111(110),4; 112(111),4; 116(114),5; 145,8(?); Neh 9,17.31; 2Krn 30,9. V Ex 22,26 Vg volí *misericors* a v Joel 2,13 *benignus*.

²³ Porov. VAAN, *Etymological Dictionary of Latin*, 119-120.

²⁴ O význame tohto výroku v širšom novozákonnom kontexte píše viac TICHÝ, *Buďte milosrdní*, 248-263.

²⁵ Porov. VAAN, *Etymological Dictionary of Latin*, 383.

²⁶ Nebolo možné dve rôzne grécke adjektíva preložiť tým istým *misericors*, a tak keďže prvé slovo (z dvojice) πολύσπλαγχνος Vg preložila v Jak 5,11 „milosrdný“, tak pre druhé slovo odlišné οἰκτίρων bol zvolený iný významovo blízky variant – *miserator*. Vulgáta používa slovo *miserator* ešte v Iz 49,10; 54,10, kde je v pôvodine participium piel od koreňa חַנּוּן.

²⁷ Porov. PANCZOVÁ, *Grécko-slovenský slovník*, 878.

prídavného mena „súcitný“, ktorý už aj predponou „sú-“ vyjadruje spolupatričnosť s trpiacim, resp. človekom, ktorý v ňom budí súcit. Touto črtou sa podľa Pavelčíka odlišuje grécke οἰκτίρων od πολύσπλαγχνος²⁸. Navrhovaný preklad „ľútostivý“ sa opiera aj o voľbu LXX. Tá v jedenástich prípadoch hebrejského prídavného mena חַחֵר „ľútostivý“²⁹ prekladala dôsledne gréckym οἰκτίρων³⁰ a iba v dvoch prípadoch prekladala týmto prídavným menom dve iné slová³¹.

Odkrytá skutočnosť, že prídavné meno *misericos* malo veľký vplyv, neudiví až tak veľmi, ak pozorujeme stav vecí v širšom kontexte. Totiž podobnú, ba azda ešte vplyvnejšiu nivelizáciu zohralo v latinskom Novom zákone samotné podstatné meno *miser cordia* „milosrdenstvo“. Bez ďalšieho analyzovania dôvodov ostáva faktom, že podstatné meno *miser cordia* sa nachádza vo Vg Nového zákona 46-krát, a to vo väčšine prípadov (26-krát) ako preklad gréckeho ἔλεος³². Okrem toho, v ďalších deviatich prípadoch sa používa podstatné meno *miser cordia* vo výraze, ktorý zodpovedá rôznym tvarom slovesa ἐλεέω³³. Trikrát *miser cordia* so slovesom *moveo* prevádzajú iné grécke sloveso σπλαγγίζομαι (v Lk 7,13; 10,33; 15,20) a rovnako trikrát iba *miser cordia* prevádza podstatné meno οἰκτιρμός v Corpus Paulinum (2-krát v pluráli Rim 12,1 a 2Kor 1,3; raz v sg. Kol 3,12)³⁴. Dvakrát *miser cordia* zodpovedá slovesu ἀγαπάω v citáte v Rim 9,25.25 (citát z Oz 2,25 avšak nie je doslovný podľa LXX). Raz Vg prevádza prídavné meno ἀνελεήμων pomocou

²⁸ PAVELČÍK, Veľmi súcitný a ľútostivý, 78.

²⁹ ŠTRBA, Ľútostivý a milostivý Boh, 42-43, 54.

³⁰ Ex 34,6; Dt 4,31; Joel 2,13; Jon 4,2; Ž 78(77),38; 86(85),15; 103(102),8; 111(110),4; 112(111),4; 145(144),8; Neh 9,17.31; 2Krn 30,9.

³¹ Porov. Sdc 5,30^B [οἰκτίρων οἰκτιρήσει]; Ž 108(109),12 [חַחֵר]; Sir 2,11 [-]; Nár 4,10 [חַחֵר].

³² 26 × Mt 9,13; 12,7; 23,23; Lk 1,50.54.58.72.78; 10,37; Rim 9,23; 11,31; 15,9; Gal 6,16; Ef 2,4; 1Tim 1,2; 2Tim 1,2.16.18; Tit 3,5; Hebr 4,16; Jak 2,13.13; 3,17; 1Pt 1,3; 2Jn 1,3; Jud 2.

³³ 9 × sloveso ἐλεέω (Mt 5,7; Rim 11,30.31; 1Kor 7,25; 2Kor 4,1; 1Tim 1,13.16; 1Pt 2,10.10).

³⁴ Aj v tomto prípade je zaujímavé, ako preklady odrážajú voľbu Vulgáty. V prvých dvoch prípadoch (Rim 12,1; 2Kor 1,3) všetky preklady prevádzajú οἰκτιρμός zhodne ako „milosrdenstvo“ (Roh, SSV, ECAV, SEB, Bot, ČEP, ČKLP, NKB, ČJB, B21), zatiaľ čo hutný výraz σπλάγγνα οἰκτιρμού v Kol 3,12, Vg *viscera misericordiae* prekladajú rôzne – Roh „sústrasť milosrdná“, SSV a ECAV „hlboké milosrdenstvo“, SEB „milosrdný súcit“, Bot „súcitné srdce“, ČEP „milosrdný soucit“, ČKLP „milosrdné srdce“, NKB a B21 „niterný soucit“, ČJB „srdečný soucit“.

sine misericordia (Rim 1,31), raz sloveso οἰκτίρω pomocou spojenia *praestare misericordiam* v citáte v Rim 9,15³⁵ (citát z Ex 33,19) a raz prídavné meno ἀνέλεος pomocou *sine misericordia* v Jak 2,13.

Komparácia vybraných prekladov s gréckym textom³⁶

Grécky text	ἐλεῆμων Mt 5,7	οἰκτίρων Lk 6,36.36	εὐσπλαγχνος Ef 4,32	ἐλεῆμων Hebr 2,17	πολύσπλαγχνος Jak 5,11	οἰκτίρων Jak 5,11	εὐσπλαγχνος 1Pt 3,8
<i>misericors</i>	×	×	×	×	×	<i>miserator</i>	x
milosrdný	Roh, SSV, ECAV, SEB, Bot, ČEP, ČKLP, NBK, ČJB, B21	Roh, SSV, ECAV, SEB, ČEP, ČKLP, NBK, B21	SSV, ECAV, Bot, SEB, ČEP, ČKLP, NBK, B21	Roh, SSV, ECAV, SEB, Bot, ČEP, ČKLP, NBK, ČJB, B21,	SSV veľmi, SEB, Bot veľmi, ČKLP plný m.-ství, NBK nanejvyšš, ČJB, B21 nesmírne,	Roh, ECAV	SSV, ECAV, SEB, Bot, ČEP, ČKLP, NBK, ČJB, B21
milostivý						SSV	
ľútostivý			Roh		ECAV, Roh veľmi	SEB	Roh ³⁷
súcitný		Bot, ČJB	ČJB			NBK, B21	
plný súcitu					ČEP	ČJB, ČKLP	
plný zľutovania						ČEP	
láskavý						Bot	
Návrh	milostivý	ľútostivý	dobrosrdečný	milostivý	veľmi súcitný	ľútostivý	dobrosrdečný

³⁵ Sloveso οἰκτίρω opakované druhýkrát v tom istom verši Vg prevádza futúrom slovesa *miserereor*.

³⁶ Skratky odkazujú na názov kompletného vydania Biblie a rok vydania: B21 – Bible21 (2009), Bot – Botekov preklad (2012), ČEP – Český ekumenický preklad (1979), ČEP – Česká Jeruzalémská Bible (2009), ČKLP – Český Katolícky liturgický preklad (1989 [Bognerov preklad]), ECAV – Evanjelický preklad (1990), NBK – Nová Bible kralická (2006), Roh – Svätá Biblia (Roháčkov preklad, 1951), SEB – Slovenská ekumenická Biblia (2007), SSV – Katolícky preklad Spolku svätého Vojtecha (1995).

³⁷ Roháčkov preklad uvádza 6 charakteristík v 1Pt 3,8, teda o jednu viac (φιλοφρόνης), ako je zvyčajné, ovplyvnený pravdepodobne niektorými neskoršími textovými svedkami.

Jednému podstatnému menu *miser cordia* vo Vg zodpovedá teda osem rôznych slov v gréckom texte (dve substantíva [ἔλεος, οἰκτιρμός], štyri slovesá [ἐλεέω, σπλαγγίζομαι, ἀγαπάω, οἰκτίρω] a dve prídavné mená [ἀνελεήμων, ἀνέλεος]). Nepochybne, že pri preklade zohráva dôležitú úlohu aj súvis s inými slovami a frazeologická hodnota lexém, avšak podstatné meno *miser cordia* „milosrdenstvo“ zakrylo neraz podstatné významové črty, ktoré jestvujú v gréckom texte.

Závěrečné uvažovanie

Moderné preklady Nového zákona používajú prídavné meno „milosrdný“ v niekoľkých málo prípadoch. Tieto preklady boli ovplyvnené tradíciou latinskej Vulgáty, ktorej voľba *miser cors* nie je celkom nevhodná, ale predstavuje isté hyperonymum pre významy predmetných gréckych slov. Grécky text má však v našom prípade štyri rôzne slová, ktoré ale vznešený širokospektrálny význam slova „milosrdný“ neodráža s črtami im vlastnými. Skôr naopak, sú špecifickejšie, a teda i presnejšie. Možno usudzovať, že na pozadí latinskej tradície o milosrdenstve stojí starozákonná dôležitosť tohto teologicky významného slova (viac ako 300 × SZ Vg). Ona zastrelila niektoré subtílné odlišnosti v gréckom texte, a tak znivelizovala latinský preklad. Prirodzene, že i v Novom zákone je mocný význam slova milosrdenstvo daným a prijatým faktom (porov. ἔλεος v Mt či Lk, a pod.; 46 × NZ Vg). Naproti tomu novozákonné spisy dávajú veľký dôraz na *ľudskú* stránku Boha – čo práve vyjadrujú (okrem iných aj) nami pojednávané termíny. On ako „ľútostivý“ a „veľmi súcitný“ je vzorom (Lk 6,36) a motiváciou pre kresťanov (Jak 5,11)³⁸. Svojím poníženým vtelením sa prejavil ako „milostivý“ (Hebr 2,17). Opačne zasa, Ježišovi nasledovníci majú byť „milostiví“ (Mt 5,7) a „dobrosrdeční“ (Ef 4,32; 1Pt 3,8), nie povýšení, ale veľkodušne si odpúšťajúci. I keď uvedené návrhy prekladov niekoľkých gréckych slov nevyužívajú vznešené prídavné meno „milosrdný“, domnievame sa, že vyjadrujú presnejšie význam novozákonných gréckych textov, nenivelizujú preklad, a tak odkrývajú čitateľovi významné a podstatné charakteristiky nielen kresťanov, ale aj samotného Boha.

³⁸ To neznamená, že by sa bolo zabudlo na nesmierne a mnohoraké dary zo strany Boha, čo zasa v mnohom lexikálne dokladá novozákonný a silne teologický pojem χάρις (155 × v NZ a takmer 250 výskytov slov s týmto koreňom).

Zoznam použitej literatúry

- BROŽ, Jaroslav: *List Židům* (ČEK.NZ 16), Praha: Česká biblická společnost, 2015.
- CASALINI, Nello: *Agli Ebrei. Discorso di esortazione* (SBFA 34), Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1992.
- CHANTRAINE, Pierre: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris: Klincksieck, 1999.
- KAČALA, Ján – PISARČIKOVÁ, Mária – POVAŽAJ, Matej (eds.): *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava: Slovenská akadémia vied, ⁴2003 [online]. [cit. 2017-10-10]. Dostupné na internete <http://slovníky.juls.savba.sk/?d=kssj4>.
- KOEHLER, Ludwig Hug – BAUMGARTNER, Walter – STAMM, Johann Jakob – RICHARDSON, Mervyn Edwin John: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. I: א – ט, Leiden, ³1994. (= *HALOT I*)
- KOEHLER, Ludwig Hug – BAUMGARTNER, Walter – STAMM, Johann Jakob – RICHARDSON, Mervyn Edwin John: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. III: ט – ש, Leiden – New York – Köln: Brill, ³1996. (= *HALOT III*)
- PANCZOVÁ, Helena: *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*, Bratislava: Lingea, 2012.
- PANCZOVÁ, Helena: Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2): Druhy techník prekladu starovekej literatúry a príklad prekladu participií v slovenskom komentárovom preklade, *StBiSl* 5 (1/2013) 58-73.
- PAVELČÍK, Július: „Veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“ (Jak 5,11). K jednému aspektu Boha v Jakubovom liste, *StBiSl* 8 (1/2016) 65-87.
- ŠTRBA, Blažej: Ľútostivý a milostivý Boh. Komparácia slovenských prekladov niektorých charakteristík Boha s ich hebrejským originálom, *StBiSl* 7 (1/2015) 22-59.
- TICHÝ, Ladislav: *Slovník novozákonní řečtiny*, Olomouc: Burget, 2001.
- TICHÝ, Ladislav: „Buďte milosrdní“ (Lk 6,36) v kontextu Nového zákona, *StBiSl* 7 (2/2015) 248-264.
- VAAAN, Michiel Arnoud Cor de: *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages* (IEED 7), Leiden – Boston, MA: Brill, 2008.

Zhrnutie

Moderné preklady Nového zákona tak v slovenčine, ako aj v češtine používajú viackrát prídavné meno „milosrdný“. V siedmich prípadoch – Mt 5,7; Lk 6,36.36; Ef 4,32; 1Pt 3,8; Hebr 2,17; Jak 5,11 – sa však objavujú štyri rozdielne grécke slová. Predložená štúdia poukazuje na vplyv *misericors* z Vulgáty na túto prekladovú voľbu a súčasne navrhuje preklady, ktoré reflektujú grécku pôvodinu.

Kľúčové slová: *misericors*, milostivý, súcitný, ľútostivý, preklady Biblie.

Summary

Modern translations of the New Testament both in Slovak and in Czech use a well-known adjective “merciful”. In seven cases – Matt 5:7; Luke 6:36.36; Eph 4:32; 1 Pet 3:8; Heb 2:17; Jas 5:11 –, however, in Greek original the authors use four different words. The present study points to the influence of *misericors* from the Vulgate on this translation and at the same time proposes translations that reflects the Greek text.

Keywords: *misericors*, gracious, compassionate, pitiful, Bible translations.

Blažej Štrba
Univerzita Komenského v Bratislave
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Banská 28
976 32 BADÍN, Slovenská republika
Blazej.Strba@frcth.uniba.sk

Contents

Treaties

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> The Motif of Land as an Object of Ownership in Psalm 37	137-152
<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> The Book of Sirach Full of Inspiration	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Paul of Tarsus and Mother Church of Jerusalem	186-207
<i>Helena PANCZOVA</i> The Technique of Translating from Biblical Greek (4): An Analysis of the New Slovak Translation of Psalms 50(51)– 74(75) According to the Septuagint	208-249

Notes

<i>Blažej ŠTRBA</i> The Influence of the Latin <i>misericos</i> on the New Testament Translation “merciful”	250-259
Reviews	260-277
Communications and References	278-282

Obsah

Štúdie

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> Motív zeme ako predmetu vlastníctva v Žalme 37	137-152
<i>Martina KORYTLAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> Kniha Sirachovcova plná inšpirácie	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Pavol z Tarzu a materská Cirkev z Jeruzalema	186-207
<i>Helena PANCZOVÁ</i> Technika prekladu z biblickej gréčtiny (4): Analýza nového slovenského prekladu žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty	208-249

Poznámky

<i>Blažej ŠTRBA</i> Vplyv latinského <i>misericors</i> na novozákonnú prekladovú voľbu „milosrdný“	250-259
Recenzie	260-277
Správy a oznamy	278-282